

Beszámoló az „Alkalmazott Névkutatás 2020: A tulajdonnevek fordítása” című szimpóziumról

A szimpóziumot a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete és a Magyar Nyelvtudományi Társaság közös szervezésben rendezte meg 2020. szeptember 8-án, a koronavírus-járványra való tekintettel a Microsoft Teams online felületén. A konferencia hazai és határon túli előadók részvételével zajlott.

A szimpózium idén az *Alkalmazott Névkutatás* című konferenciasorozat 9. alkalmaént került megrendezésre. A sorozat 2011-ben *Névtan és terminológia* címmel indult azzal a céllal, hogy teret biztosítson az alkalmazott névtudomány kérdéseinek megtárgyalására. 2015-től a sorozat az *Alkalmazott Névkutatás* nevet viseli, kifejezetten a hazai és a határon túli magyar névtudomány elméleti és gyakorlati eredményeinek alkalmazott aspektusaira koncentrálva. Az elmúlt csaknem egy évtized alatt olyan témák fordultak elő, mint a helynevek standardizációja, a tulajdonnevek fordításának kérdései, a névtani terminológia, név és jog, a névtan és az identitáskutatás kapcsolata, a tulajdonnevek szótári feldolgozása, valamint a nevek megítélése, használata laikus és tudományos szempontból. A konferenciákon elhangzott előadások írott változatai többnyire a Névtani Értesítő című folyóirat számaiban jelentek meg. A folyóirat online formában is szabadon elérhető, és a konferenciasorozathoz köthető írásokon kívül is egyre több alkalmazott névtani témájú tanulmányt közöl. Emellett a 2017-ben megrendezett konferencián elhangzott előadásokból írt tanulmányok képezik a gerincét az idei évben Farkas Tamás és Slíz Mariann szerkesztésében megjelent *Tulajdonnevek és szótárak* című kötetnek.

Az idei konferencia témája ismét a tulajdonnevek fordításának kérdésköréhez kapcsolódott, azt mind a klasszikus névtípusok, így főként a személynevek és kisebb mértékben a helynevek, mind az egyéb névtípusok vonatkozásában tárgyalva. Az elhangzott előadások a nyelvészet mellett ezúttal elsősorban az irodalomtudomány témaköreit érintették, a határon túli előadók részvételével pedig nagy hangsúlyt kaptak a Kárpát-medence kisebbségi magyar nyelvhasználatát, nyelvhasználóit érintő alkalmazott névtani kérdések is.

A szimpóziumon elhangzott kilenc előadás három szekcióba rendeződött. A konferenciát és egyben az első szekciót Bölcskei Andrea nyitotta meg, pozitívként kiemelve, hogy a rendkívüli helyzetben is sikerült újra megrendezni a konferenciát, még ha nem is az eredetileg májusra meghirdetett időpontban, és megköszönve az előadóknak az online részvétel vállalását. Az első szekció *Irodalom, fordítás, műfordítás* címmel a tulajdonnevek fordításának kérdéseit tárgyaló előadásokat fogta össze az irodalomtudomány, illetve a gyakorló műfordítók szempontjából.

Az első előadó, Kiss Farkas Gábor (ELTE) *A 16. századi magyar humanisták névválasztási szokásai* című előadásában az egyetemi matrikulákat forrásként

felhasználva mutatta be azokat a tendenciákat, amelyek jellemzőek lehetnek a humanisták latin névválasztására. Fontos tényezőként emelte ki az egyetemre való beiratkozás idejét, az örökölt családnév nyelvi jellegét, közszoí jelentését, illetve a választott névvel kifejezni kívánt identitást, származást. Emellett a magyar humanisták által választott latin nevekből egyéb adat híján az eredeti családnév is kikövetkeztethető, újabb információkkal szolgálva a névviselőről.

A második előadó, Józán Ildikó (ELTE) *A névfordítások kérdése az irodalomban* című, elméleti súlypontú előadásának első felében a névfordítás magyarországi hagyományának alapjait és hosszú ideje formálódó szemléletét ismertette. Előadásának második felében kitért az egyes műveletekre, amelyekkel a műfordítók élhetnek, így az átvitel, a behelyettesítés, a szorosabb értelemben vett fordítás, valamint a modifikáció kategóriáira. Az egyes műveleteket irodalmi példákkal szemléltette.

A szekció harmadik előadása *A név mint paratextus a műfordítás gyakorlatában* címmel hangzott el. Benyovszky Krisztián (UKF) a magyar írók, költők műveinek idegen nyelvű kiadásait vette számba a szerzői név feltüntetésének nyelvi jellegére és variációira koncentrálna. A névsorrendnek, valamint a szerzői keresztnév nyelvi alakjának a megválasztásában tapasztalható változatosság mellett számos példát mutatott arra, amikor a szerzők maguk is éltek a nevük idegen nyelvre történő fordítása vagy az idegen nyelvű álnév választása adta előnyökkel, az idegen hangzású névhez kötődő konnotációk felhasználásával.

A szimpózium második, *Fordítás, elmélet, módszer* című szekciójának előadásai a tulajdonnevek fordíthatóságának, fordítási gyakorlatának elméleti és módszertani vonatkozásait vették számba.

Slíz Mariann (ELTE) *Pragmatikai és kommunikációs tényezők a tulajdonnevek fordításában* című előadása szerint – melyet a résztvevők felvételről hallgathattak meg – a fordítás művelete egy három résztvevős kommunikációs modellként értelmezhető, amelyben a megnyilatkozó és a befogadó között a fordító közvetít. Hangsúlyozta, hogy a fordítás tulajdonképpen választások sorozata, amelyeket sokféle tényező befolyásolhat, mint a résztvevők ismeretei, nyelvi és kulturális viszonyai, mentális állapotai, a diskurzus médiumához kötődő ismeretei, a diskurzus fizikai és társas környezete, fajtája, valamint a műfaj, a stílus, a kontextus és a kotextus. Emiatt a tulajdonnevek fordítására nem határozhatók meg általános szabályok.

A szekció második előadója, Horváth Péter Iván (PPKE) *Ha van Róbert Gida, miért nincs Égjáró Lukács? A beszélő nevek fordításának dilemmái* című előadásában olyan, populáris nemzetközi irodalmi alkotások, filmek és televíziós műsorok szereplőinek magyarban használatos neveit mutatta be az átvitel, a behelyettesítés, a szorosabb értelemben vett fordítás és a modifikáció kategóriáiba sorolva, amelyek eredetijében ezek beszélő nevek. Bőséges példáit elhelyezte a magyar fordítási hagyományban, és igyekezett magyarázattal szolgálni a

hagyománytól eltérő fordítók döntéseire is, rámutatva a tulajdonnevek fordítását befolyásoló tényezők sokféleségére.

A szekciózáró, *Anonymus munkamódszerének jelentősége a geszta neveinek fordításában* című előadásban Bátor Gyopár (ELTE) a *Gesta Hungarorum* román nyelvű fordításaiban megtalálható helyneveket vetette össze az eredeti latin szövegben és annak klasszikus magyar fordításában közölt alakjaival. Rámutatott, hogy a fordítók gyakorlatát, az általuk választott névalakokat és az esetlegesen azokhoz fűzött, az olvasókat segítő magyarázatokat erősen befolyásolhatta Anonymus sajátos helynévalkotó módszere, a fordítók magyar nyelvtudása, magyar nyelvtörténeti ismeretei, illetve ezek hiánya, valamint a fordítással elérni kívánt célok.

Az utolsó szekció *Tulajdonnév, fordítás, alkalmazás* címmel olyan előadásokat vonultatott fel, amelyek a névfordítás mindennapokat is érintő kérdéseit tárgyalták hazai és határon túli viszonylatban.

A szekciót Bauko János (UKF) *Fordítás és névszemiotikai tájkép* című előadása nyitotta, mely a szlovákiai magyarok településeken felmerülő számos alkalmazott nyelvészeti kérdés közül a közterületeken megjelenő feliratok feltüntetésének módját érintőket járta körül. Az előadó a Szlovákiában érvényben lévő törvényi szabályozás és a két nyelvű közösségek elvárásainak fényében jellemezte a köztéri feliratokat aszerint, hogy milyen módon oldották meg a tulajdonnevek két nyelvű megjelenítését, illetőleg az adott név nyelvtől eltérő nyelvű szövegbe illesztését mind grammatikai, mind szemantikai tekintetben.

A szekció második, *Román intézménynevek magyarosítása Erdélyben* című előadását Benő Attila (BBTE) tartotta. A téma apropóját az adja, hogy a román intézménynevek magyarra fordítása jelentős mértékben érinti a romániai magyarságot. A szerző kiemelte, hogy bár a probléma elsődlegesen országon belül, a két nyelv közötti különbségből adódik, közrejátszik benne a román és a magyarországi intézményi struktúra különbsége is. Ennek következtében a magyarországi standard megnevezések sokszor nem képesek például szolgálni a román intézménynevek magyarra fordításakor, ami folytonos következetlenséget és akár félrefordítást is eredményez.

A harmadik szekció és egyben a konferencia utolsó, *Földrajzi nevek fordítása idegenforgalmi szövegekben* című előadásában Szilágyi-Kósa Anikó (KRE) azt a kérdést vetette fel, hogy milyen mértékben egyeztethető össze a tulajdonnevek fordításának hagyománya a turisztikai célokat szolgáló szövegek gyakorlatával. Több hazai és európai nagyváros, illetve kulturális intézmény többnyelvű tájékoztatója alapján mutatta be, hogy az e szövegtípusokban szereplő tulajdonnevek fordításakor sok esetben ütközik egymással két funkció: az egyik a teljes körű tájékoztatás sikerességére, a másik pedig a tájékozódás segítésére irányul.

A konferencia befejezéséként elhangzó zárszóban Farkas Tamás köszönetét fejezte ki az előadónak, és előrevetítette, hogy az elhangzott előadások írásos

formában a Névtani Értesítő 2021. évi, 43. számában fognak megjelenni. Jelezte egyúttal, hogy a konferenciasorozat a tervek szerint jövőre is folytatódik, és a jubileumi, 10. alkalommal ismét új témával jelentkezik majd – remélhetőleg már hagyományos körülmények között, az ELTE-n.

HAUBER KITTI
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola
hauber.kitty@gmail.com